

Kopjafa a Tisza-parton

Újabb emlékművet állítottak Zentán az 1944-ben kivégzett ártatlan áldozatok emlékére. A felsővárosi köztemetőben 1994-ben kialakított emlékhely (Valkai Zoltán műépítész alkotása) mellett ez a helységünket is sújtó bolsevista népirtásra emlékeztető, második maradandó alkotás, amely – a korábbival ellentétben – azon a helyen áll, ahol a túlnyomórészt magyar nemzetiségű zentai áldozatok (65 személy) tömeges kivégzése történt, azaz a tiszai árvízvédelmi töltés és a folyó medre közötti ártéren az 1944. november 10-ére virradó éjszakán. A helyszínen emelkedő, monumentális emlékmű Recskó Béla festő- és iparművész alkotása.

Az emlékműavatást kísérő rendezvényen Juhász Attila, Zenta polgármestere és Szloboda János nyugalmazott tanár és helytörténet-kutató mondott alkalmi beszédet. Az alábbiakban Szloboda János emlékbeszédét közöljük.

Tisztelt egybegyűltek, nagyra becsült gyászoló közönség!

Azért jöttünk ma össze ezen a gyászos emlékeztető helyen, hogy visszapillantsunk a múltba, felidézzük az immár 63 éve elmúlt véres ősznek és azoknak az ártatlan áldozatoknak az emlékét, akiknek egyetlen vétük a nemzeti hovatartozásuk volt, vagy hogy azt nyíltan megvallották.

Azon a kísérteties, esős novemberi éjszakán 65 szerencsétlen, megkínzott, dróthuzással egymáshoz kötött embert hurcoltak le a Népkert Tisza felőli végében nyíló vasúti aluljárón át az árvédelmi töltésre, majd onnan a keskeny erdősávban kiasott lövészárokból, s ott végül tarkólövessel mindannyiukat kivégezték. Nem hangzott el vád- és védőbeszéd, csupán az elvetemült, emberi mivoltukból kivetkezett „vérbíróság” „kriv je” – „bűnös” szentenciája, majd a megfellebbezhetetlen ítélet: „smrt”, azaz „halál”.

A 69 bebörtönzött vádlott közül csupán egyet engedtek szabadon: Bruckner László vaskereskedőt, két halálraítéltnak sikerült kiszabadulnia és megszöknie az éj jótékony sötétségében, egyet pedig a börtönben „felejtettek” a gyilkosok, mivel az előzetes vallatás során kezét-lábát eltörték, s így nem tudott beállni a sorba.

Am a Tisza-parton kivégzett áldozatokkal még nem zárult le a „halállista”, későbbi kutatások során kiderült, hogy azokban a napokban további 35 ártatlan zentai és Zenta környéki polgár vesztette életét gyilkosság áldozataként zömmel a Tisza-parti „Amerika Szálló” (később diákinternátus, majd egészségügyi intézmény) pincéjében, mások a város környékén vagy a II. világháború záróhadműveleteinek csataterain mint a partizánok által meggyilkolt munkaszolgálatosok. Emellett ide sorolhatók a magyar és a német hadseregnek a kilátástalan harcba belefáradt és magukat megadó katonái, továbbá a zentai kaszárnyában őrzött hadifoglyok közül pontosan meg nem állapítható számú, de ötvennél mindenképpen több személy.

A legszörnyűbb azonban ebben a rémtörténetben az, hogy az áldozatokra, akiknek bűnösségét soha senki sem próbálta bizonyítani, egyszerűen rásütötték a „fasiszta gonosztevő” minősítést, amellyel fizikai elpusztításuk után még emléküket is megpróbálták eltörölni vagy meggyalázni. Róluk csaknem egy fél évszázadon át még megemlékezni, sőt nevüket kiejteni sem volt szabad. Senki sem tudhatta, hol és merre porladnak csontjaik, hozzátartozóik, barátaik, ismerőseik egyetlen szál virágot sem vihettek sírjukra, hiszen poraik nem a temető megszentelt földjében nyugodtak, hanem a Tisza medrében vagy az ártéri erdőkben, utak árkaiban vagy szántóföldeken. A rájuk való emlékezés pedig tilos, szinte már államellenes cselekménynek számított, hiszen a gyilkosok között voltak a köztiszteletben álló „felszabadítók” is, élükön a Keleten és Nyugaton egyaránt elismert marsallal, Josip Brozzal, akit egy névtelen ankét során a vajdasági magyarok is történelmük legjelentősebb személyiségeként jelöltek meg, noha Szabadkán 1945-ben tett látogatásakor elmondott beszédében – utalva a több ezer emberéletet követelő „tisztogatásra” – tréfásan megjegyezte: „Itt most egy kicsit kitakarítottunk.”

Annak idején, középiskolás korunkban azt tanították velünk, hogy „a munka tette az embert emberré”, azaz majomszerű ősünkből akkor lett ember, amikor az első követ vagy dorongot szerszámként megragadta.

Szerintem nem így történt, mert hiszen emberszabású rokonaink ma is használnak köveket, dorongokat szerszámként, s mégsem válik belőlük ember. AZ ember akkor vált emberré, amikor emlékezni kezdett elődeire, és tisztelni kezdte arra érdemes halottait. A legkezdetlegesebb ősi vallásokban is fellelhető az ősök tisztelete, s a modern kor embere is kegyelettel emlékezik meg elődeiről. Hiszen tudjuk, hogy az emberiség története nem más, mint haladás egy végtelenül hosszú úton, amelyen minden nemzedék megtesz egy-egy lépést. Ha egyetlen lépés is kimaradna, már nem érhetnénk el az út végére, amelynek célját ugyan nem ismerjük, de bízunk. Az ember tragédiája lángeszű költőjének az Úr szájába adott szavaiban „Mondottam, ember: küzdj, és bízva bízzál!”

Igen, mi tiszteljük elődeinket, mert nélkülük nem lehetnénk azok, akik vagyunk. Ember voltunkat és magyarságunkat is nekik köszönhetjük. S ugyanakkor tudván tudjuk, hogy – amint azt József Attila írta A Dunánál c. költeményében: „A világ vagyok – minden,

ami volt s van, / a sok nemzedék, mely egymásra tör.
/ A honfoglalók győznek velem holtan, / s a meghódoltak kínja meggyötör - / Árpád és Zalán,
Werbőczy és Dózsa – török, tatár, tót, román kavarog
/ e szívben, mely e múltnak már adósa / szelíd jövővel
– mai magyarok.”

Mi megbecsüljük halottainkat, de tiszteljük mások halottait is. Mi emlékjeleket emelünk, és nem rombolunk temetőket, mi virággal díszítjük a halottak nyugvóhelyét, és nem gyalázzuk meg a sírokat. Azért, mert emberek vagyunk. És jól megjegyeztük, amit egy másik nagy írónk, Tamási Áron mondott, hogy „aki embernek hitvány, az magyarnak alkalmatlan”.

Éppen ezért ezen a szent emlékhelyen megfogadjuk halottaink árnyainak jelenlétében, hogy embernek is, magyarnak is alkalmasak akarunk lenni és maradni, ezért emlékezünk múltunkra, történelmünkre, amely nem más, mint elődeinknek a mai valóságot létrehozó letűnt élete. Dicsőség emléküknél, és béke poraikra!

